

УДК 930:[061.2:908(477.54)]:94(100)«1939/1945»

ВОВК Ольга,

кандидат історичних наук, заступник директора
Центру українських студій та краєзнавства
імені академіка П. Т. Тронька
Харківського національного університету імені
В. Н. Каразіна (м. Харків, Україна)

o.vovk.88@gmail.comORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1991-4385>

Researcher ID: AAE-1638-2020

ТЕМАТИКА ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ У ПОПУЛЯРИЗАЦІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ КЛУБУ «КРАЄЗНАВЕЦЬ» ПРИ ХАРКІВСЬКІЙ ДЕРЖАВНІЙ НАУКОВІЙ БІБЛІОТЕЦІ ІМЕНІ В. Г. КОРОЛЕНКА

Метою даної статті є кількісно-якісний аналіз доповідей та повідомлень про події Другої світової війни, виголошених на засіданнях клубу «Краєзнавець», який діє на базі Відділу «Україніка» імені Т. Г. Шевченка Харківської державної наукової бібліотеки імені В. Г. Короленка. Досліджено період функціонування клубу з 1978 р. по 2019 р., протягом якого відбулося більше 500 його засідань. Використано комплекс спеціально-історичних (історико-генетичний, історико-типологічний, історико-порівняльний, історико-системний) і міждисциплінарних (кількісних) методів. Джерельну базу дослідження склали неопубліковані (архівні) й опубліковані матеріали. Зокрема, було проаналізовано колекцію документів клубу «Краєзнавець», які зберігаються у фондах Відділу «Україніка» імені Т. Г. Шевченка Харківської державної наукової бібліотеки імені В. Г. Короленка, бібліографічні посібники «Сто краєзнавчих читань (хроніка та зміст)» (Харків, 1988–2018), публікації у харківській газетній періодиці.

З'ясовано, що питома вага виступів про події та постаті Другої світової війни у загальній структурі засідань клубу в середньому становила 4%. Визначено перелік тематичних напрямків, представлених на засіданнях клубу у межах досліджуваної проблематики. Зокрема, показано, що найбільш поширеними були доповіді про перебіг бойових операцій з оборони та визволення Харкова від нацистів, участь харків'ян у Русі Опору, а також повідомлення біографічного характеру. Досліджено соціальну та професійну належність доповідачів, серед яких були представники як гуманітарної, так і природничої і технічної сфер, а також безпосередні учасники та свідки Другої світової війни і члени їхніх сімей. Розглянуто форми подачі інформації,

використовувані в роботі клубу, серед яких – доповіді з подальшим обговоренням, презентації нових книжок, перегляд документальних фільмів тощо. Показано, що на засіданнях клубу презентувалася й обговорювалася суспільно значуща та раніше невідома або маловідома інформація.

Ключові слова: Харків, краєзнавство, бібліотека, громадська діяльність, Друга світова війна, комеморативні практики, історична пам'ять.

THE TOPIC OF WORLD WAR II IN POPULARIZATION ACTIVITIES OF THE CLUB «LOCAL HISTORIAN» AT THE V. H. KOROLENKO KHARKIV STATE SCIENTIFIC LIBRARY

The aim of the present paper is a comprehensive quantitative and qualitative analysis of reports and announcements that were delivered at meetings of the club «Local Historian», which operates on the base of the T. H. Shevchenko «Ukrainika» Department of the V. H. Korolenko Kharkiv State Scientific Library and were concerned events of World War II. The period of the club's operation from 1978 to 2019 was studied. During this time, more than 500 of club's meetings have taken place. A complex of special-historical methods (historical-genetic, historical-typological, historical-comparative, historical-systemic) and interdisciplinary (quantitative) methods was used. The source base of the research includes unpublished (archive) and published materials. In particular, the author analyzed the collection of the documents of the club «Local Historian» that are stored in the funds of the T. H. Shevchenko «Ukrainika» Department of the V. H. Korolenko Kharkiv State Scientific Library, biographical indexes «One Hundred Local History Readings (Chronicle and Content)» (Kharkiv, 1988–2018), and publications in Kharkiv newspapers.

It was found out that the proportion of speeches about the events and figures of World War II in the overall structure of the club's meetings was 4% on average. A list of thematic areas presented at club meetings within the framework of the researched issues was determined. In particular, it was shown that the most widespread were reports on the course of combat operations to defend and liberate Kharkiv from the Nazis, the participation of Kharkiv residents in the Resistance Movement, as well as biographical announcements. The social and professional affiliation of the speakers was investigated, among whom were representatives of both the humanitarian and natural and technical spheres, as well as direct participants and witnesses of World War II and members of their families. The forms of information presentation used in the club's activity, including reports with subsequent discussion, presentations of new books, viewing of documentaries, etc., were considered. It was demonstrated that socially significant and previously unknown or little-known information was presented and discussed at the club meetings.

Keywords: *Kharkiv, local history, library, public activity, World War II, commemorative practices, historical memory.*

Постановка проблеми. Краєзнавство є інтегральною галуззю знань, що об'єднує різновекторні наукові дисципліни, підходи і здобутки яких у сукупності відкривають можливість всебічного пізнання краю. Водночас краєзнавство є і масштабним суспільним рухом, у якому беруть участь мільйони людей і який у нашій державі координується Національною спілкою краєзнавців України. Краєзнавчий рух є добровільним. Основним мотивом, що спонукає людей долучатися до нього, є бажання розширити власні знання про історію і сьогодення, природу і суспільні відносини своєї «малої батьківщини» і поділитися цими знаннями зі співвітчизниками.

Краєзнавство в Україні пройшло тривалий шлях свого історичного розвитку й організаційного оформлення. Черговим етапом збільшення суспільної уваги до нього стала остання чверть ХХ ст., коли активізувалася робота з виявлення, вивчення, пропаганди та паспортизації пам'яток історії і культури. Одним із втілень цього суспільного процесу стало створення клубу «Краєзнавець» на базі відділу краєзнавчої роботи (тепер відділ «Україніка» імені Т. Г. Шевченка) Харківської державної наукової бібліотеки імені В. Г. Короленка (далі – ХДНБ імені В. Г. Короленка). Варто зауважити, що Харків має багаті краєзнавчі традиції. Саме тут у стінах одного з найстаріших у Східній Європі університетів ще на початку ХІХ ст. зародилися наукові підходи до вивчення історії і природи в регіональному аспекті. У Харкові у 1925 р. був утворений Український комітет краєзнавства, який став фундаментом сучасної Національної спілки краєзнавців України. На такому благодатному ґрунті у 1978 р. і постав клуб «Краєзнавець», який є найстарішим постійно діючим краєзнавчим клубом України. Дослідження форм і методів роботи цього осередку, аналіз його здобутків є запорукою поширення

отриманого досвіду, що у кінцевому підсумку принесе користь державі в цілому. У 2025 р. Україна і світ відзначають 80 років падіння нацистського режиму та його сателітів, що ознаменувало перемогу Антигітлерівської коаліції у Другій світовій війні. Сьогодні українці знов зі зброєю в руках змушені виборювати свою свободу, незалежність і навіть право на існування. Тому дослідження та осмислення практик комеморації наймасштабнішого на сьогоднішній день збройного конфлікту в історії людства в перспективі може стати корисним для напрацювання форм і методів увічнення подій нинішньої російсько-української війни.

Аналіз наукових публікацій. Діяльність харківських краєзнавців, у тому числі й учасників клубу «Краєзнавець», розглядалася у низці загальних і спеціальних публікацій. Так, наприклад, у статтях С. М. Куделка та С. І. Посохова піднімалися важливі теоретико-методологічні питання розвитку краєзнавчих студій, відмічалася необхідність їх взаємоузгодженого розвитку з точки зору як стандартів сучасної історичної науки, так і масовості суспільного руху [12; 13 та ін.]. У дослідженнях В. О. Ярошик та Н. І. Полянської схарактеризовано краєзнавчу діяльність ХДНБ імені В. Г. Короленка та, зокрема, відділу «Україніка» імені Т. Г. Шевченка. У цих матеріалах описано передумови та витоки краєзнавчої діяльності в бібліотеці, її суспільну і наукову значущість, актуальні та перспективні форми роботи в цьому напрямку [3; 15; 16; 17; 31 та ін.].

Діяльність клубу «Краєзнавець» згадувалася у звітах Правління Національної спілки краєзнавців України, функціонування якого визнано помітним явищем краєзнавчого руху на Харківщині [5, с. 16 та ін.]. Також виявлено декілька розвідок, спеціально присвячених діяльності цього клубу. Наприклад, М. О. Корж у статті до 20-річчя клубу навів основні віхи його історії, схарактеризував провідні напрями діяльності, назвав імена найбільш

активних членів та основні теми їхніх краєзнавчих пошуків [8]. Схожу структуру мала і стаття В. О. Ярошик, приурочена до 30-річчя клубу. Водночас авторка акцентувала увагу на суспільній активності його членів (діяльність у складі Національної спілки краєзнавців України та інших громадських об'єднань, участь у встановленні меморіальних дошок і найменуванні вулиць тощо), схарактеризувала їхню публікаційну й виставкову діяльність, описала консультативну і довідково-бібліографічну допомогу бібліотекарів ХДНБ імені В. Г. Короленка при проведенні краєзнавчих досліджень, звернула увагу на розповсюдження досвіду членів клубу «Краєзнавець» серед читачів інших бібліотек Харкова та України загалом [31]. А. О. Алексеєнко описала діяльність клубу з точки зору взаємодії державного і громадського секторів [1]. І. Ю. Саратов продемонстрував важливе інформаційне значення архівів клубу для подальших краєзнавчих досліджень [14]. Варто згадати низку узагальнюючих статей про клуб «Краєзнавець» у виданнях науково-довідкового характеру [4; 11 та ін.]. Поряд із цим потрібно визнати, що окремі аспекти функціонування клубу «Краєзнавець» ще не знаходили висвітлення у профільній літературі. До них, зокрема, відноситься й вивчення тематичної спрямованості засідань клубу, що і запропоновано у даній статті.

Метою статті є кількісно-якісний аналіз доповідей та повідомлень, виголошених на засіданнях харківського клубу «Краєзнавець», що стосуються постатей та подій Другої світової війни. Хронологічні межі дослідження охоплюють період від 1978 р. (рік створення клубу) до 2019 р. (останній рік, коли клуб повноцінно функціонував в очному режимі – до уведення карантинних обмежень через пандемію COVID-19 і до початку повномасштабної фази російсько-української війни). Для досягнення поставленої мети сформульовано наступні завдання: з'ясувати, якою була питома вага виступів про події та постаті Другої світової війни у загальній

структурі засідань клубу «Краєзнавець»; визначити перелік тематичних напрямків, представлених на засіданнях клубу у межах досліджуваної проблематики; дослідити соціальну та професійну належність авторів відповідних доповідей та повідомлень; розглянути презентаційно-комунікаційні форми подачі інформації, використовувані в роботі клубу.

Джерельну базу дослідження становлять неопубліковані (архівні) й опубліковані матеріали. Її основу складає колекція документів, що почала формуватися одночасно з виникненням клубу «Краєзнавець» і зберігається у Відділі «Україніка» імені Т. Г. Шевченка ХДНБ імені В. Г. Короленка. Вона включає річні плани роботи клубу, протоколи його засідань, списки присутніх на засіданнях, тексти виголошених доповідей і повідомлень, подекуди також оголошення про засідання клубу [18–22]. До складу колекції належать документи і матеріали, зібрані та передані на зберігання окремими харківськими краєзнавцями (А. І. Булгаковою, М. М. Желєзняком, Б. І. Зільберштейном, Б. Л. Інгорем, Т. Г. Шерстюк та ін.).

На основі архіву клубу співробітниками відділу «Україніка» імені Т. Г. Шевченка ХДНБ імені В. Г. Короленка підготовлено бібліографічні посібники «Сто краєзнавчих читань (хроніка та зміст)». На даний момент оприлюднено п'ять випусків [24–28], у яких міститься вичерпна інформація не лише про динаміку і тематику зустрічей у межах клубу «Краєзнавець», а й про соціальний та професійний склад його учасників, репрезентацію їхніх краєзнавчих пошуків у науковій та науково-популярній літературі й періодичній пресі. Це робить цикл названих бібліографічних покажчиків надзвичайно цінним джерелом з історії краєзнавчого руху на Харківщині.

В якості допоміжного джерела у даній статті використовувалися також публікації у харківській газетній періодиці, які дали змогу деталізувати

інформацію про перебіг і результати окремих краєзнавчих засідань у межах діяльності клубу «Краєзнавець» [2; 6–8; 10 та ін.].

Методи дослідження. Залучено комплекс спеціально-історичних і міждисциплінарних методів. Історико-генетичний метод дав змогу простежити хронологічну динаміку тематичного спектру і частоти обговорення на засіданнях клубу питань, пов'язаних з Другою світовою війною. За допомогою історико-типологічного методу загальну сукупність краєзнавчих виступів із досліджуваної проблематики було розділено на підтеми. Історико-порівняльний метод дозволив провести компаративний аналіз тематики виступів та їх авторської належності у хронологічному розрізі. За допомогою історико-системного методу діяльність клубу «Краєзнавець» було розглянуто як цілісну систему, яка, своєю чергою, є складовою частиною загальної системи краєзнавчого руху в Україні. Міждисциплінарні (зокрема, кількісні) методи дали змогу провести статистичний аналіз засідань клубу «Краєзнавець».

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз джерел свідчить, що тематика Другої світової війни не була домінуючою на засіданнях клубу «Краєзнавець». Підрахунок показав, що кількість доповідей, спеціально присвячених відповідним подіям та постатям, складає менше 4% від загального числа проведених засідань. В той же час варто зазначити, що питома вага таких виступів змінювалася нелінійно: в окремі роки питання, пов'язані з війною, зовсім не піднімалися на клубних зустрічах; натомість у 1982 р. і 1985 р. вони складали більш ніж п'яту частину від усіх виголошених за рік доповідей (див. рис. 1).

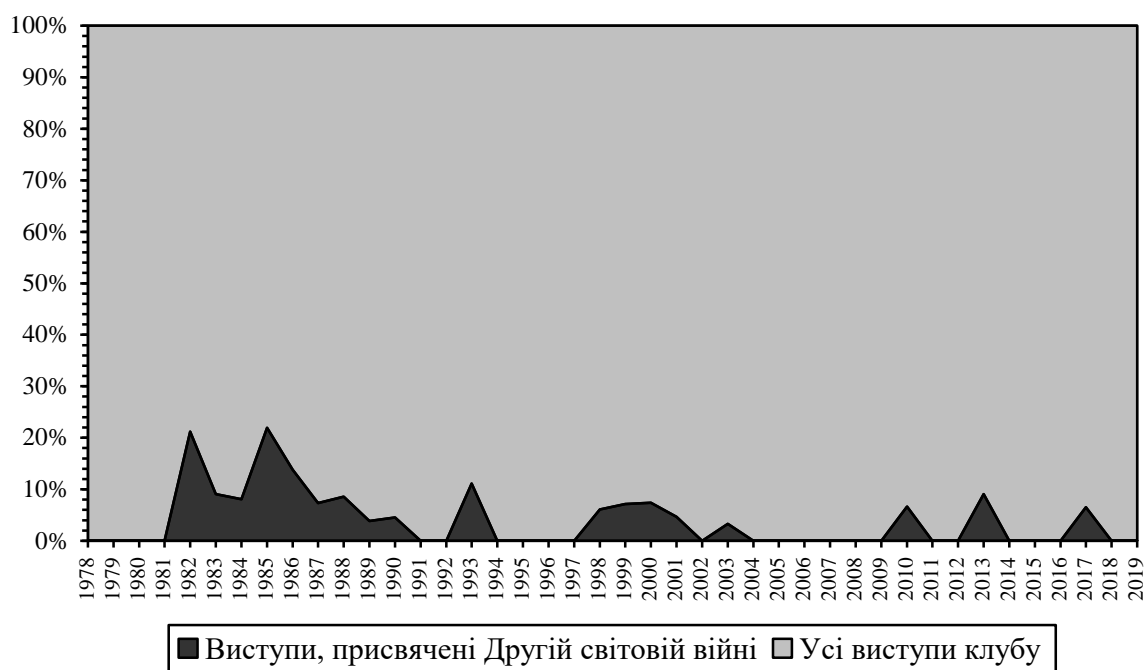

Рис. 1. Відсоткова частка виступів на теми Другої світової війни у загальній структурі засідань харківського клубу «Краєзнавець» (1978–2019 рр.). Сформовано за [20–22; 24–28].

Перше засідання клубу «Краєзнавець», спеціально присвячене Другій світовій війні, відбулося 27 лютого 1982 р. Того дня свої доповіді презентували краєзнавець Г. М. Брохоцький (тема виступу: «Герой Радянського Союзу харків'янин К. М. Курячий») та філологиня, член обласного осередку УТОПК О. Д. Радкова (тема виступу: «Увічнення пам'яті К. М. Курячого в Харкові»). Завідувачка відділу краєзнавчої роботи ХДНБ імені В. Г. Короленка В. О. Ярошик зробила огляд книг «Харків у Великій Вітчизняній війні» [24, с. 21]. Зазначимо, що показ та обговорення тематичної літератури були традиційною частиною роботи клубу і практикувалися майже на кожному засіданні.

29 травня того ж року у засіданні клубу взяв участь І. Т. Артеменко – полковник у відставці, автор низки книг про війну. Він виголосив доповідь «Про організацію по радіо вибухів мін у Харкові в роки Великої Вітчизняної

війни» [24, с. 21]. Військова біографія доповідача була пов'язана з Харковом, куди він прибув у 1941 р. Брав участь у створенні мінно-вибухових загороджень на підступах до міста, а також у встановленні радіокерованих мін у середмісті (у т. ч. після 24 жовтня 1941 р., коли центр Харкова уже був зайнятий нацистами) [2].

Засідання, що відбулося 31 серпня 1982 р., було приурочене до 39-ї річниці звільнення Харкова від нацистів (відзначається 23 серпня). На цій зустрічі з доповіддю «Харків'яни у берлінському підпіллі» виступив краєзнавець В. Г. Кучерявий. Кандидатка хімічних наук В. М. Дмитрієва прочитала вірші колишньої підпільниці, харків'янки Л. Мандрики [24, с. 22].

Через рік, 26 серпня 1983 р., у клубі було проведено засідання на тему «З історії техніки. Внесок харків'ян у перемогу» [24, с. 24]. На ньому розглядалися питання створення танку Т-34 – найбільш результативного середнього танку Другої світової війни, розробленого фахівцями підприємств Харкова. З доповіддю «Харківський конструктор М. І. Кошкін» виступила його вдова – В. Н. Кошкіна, яка ознайомила присутніх з біографією конструктора і розповіла про риси його характеру. Конструкторка танків М. П. Сорока виголосила доповідь «Створення танку Т-34», в якій розповіла про спільну роботу з М. І. Кошкіним на Харківському заводі № 75 (згодом – Завод імені В. О. Малишева) [18]. Також краєзнавці піднімали питання про увічнення пам'яті конструктора в міському просторі, зокрема, вказували на необхідність встановлення йому меморіальної дошки (що й було зроблено у 1987 р.) [23, с. 299].

31 травня 1984 р. у засіданні клубу взяв участь полковник у відставці, автор кількох книг з воєнної історії М. М. Гладков. Він оприлюднив доповідь «В боях за Харків», яка базувалася на його особистих враженнях. Зокрема, доповідач був учасником оборони боїв Харкова восени 1941 р., Харківській

битві у травні 1942 р. і боях за Харків у лютому-березні 1943 р. [18]. Того ж дня з доповіддю на тему «Відновлювальні роботи в галузі енергопостачання Харкова» виступив інженер-енергетик, ветеран праці Ю. А. Городецький [24, с. 26].

Протягом 1985 р. була виголошена найбільша кількість доповідей про Другу світову війну за всю історію клубу, що було пов'язано зі святкуванням 40-річчя Перемоги над нацизмом. Перше в цьому році засідання, присвячене війні, відбулося 29 березня [24, с. 28]. Тоді з доповіддю на тему «Енергетика Харківщини в роки Другої світової війни» виступив М. О. Корж – один з найбільш активних учасників клубу «Краєзнавець», інженер-енергетик, кандидат технічних наук, який у роки нацистської окупації був підпільником. Він повідомив про стан енергетики Харкова довоєнного періоду, становище енергосистеми міста в умовах нацистської окупації, поділився власними спогадами роботи на міській ГЕС-1 і підпільну діяльність. З розповіддю про енергетика, співробітника ГЕС-1, підпільника М. І. Дмитрієва виступила його донька О. М. Дмитрієва [18].

26 квітня 1985 р. на засіданні клубу обговорювалися плани та задачі кіноаматорства у Харкові. Також відбувся показ кількох короткометражних документальних стрічок, серед яких – «Командний пункт Маршала Конєва» (про визволення Харкова від нацистів у серпні 1943 р.) і «Славетна тридцятьчетвірка» (про танк, сконструйований М. І. Кошкіним) [24, с. 28].

Засідання 31 травня 1985 р. виявилось особливо урочистим та інформаційно насиченим. Автори перших трьох доповідей ділилися своїм досвідом участі в воєнних діях, причому описувані ними події не стосувалися безпосередньо Харкова [24, с. 28]. Були презентовані теми: «Декілька боїв 415-ї Мозирської дивізії» (Г. М. Брохоцький), «Бої за Дніпро. Бої в Румунії. Моя участь у них як сапера і мінера» (О. І. Пілін), «Полтава у 1944 р.»

(М. І. Сильнича). З доповіддю на тему «Відновлення Харкова після фашистської окупації» виступили архітектори О. Ю. Лейбфрейд (кандидат архітектури, в подальшому – Почесний член Української академії архітектури і Почесний краєзнавець України) і П. Ю. Шпара (у 1955–1965 рр. – головний архітектор Харкова) [29]. Краєзнавець М. О. Корж доповів «Про героїчний подвиг невідомої харків'янки, яка вбила гітлерівського генерала у центрі міста», звернувшись до епізоду 1942 р. і закликавши до пошуку інформації про героїню [18]. У 1986 р. відбулося два засідання клубу, де розглядалися питання Другої світової війни. Так, 24 травня військовий пенсіонер І. Т. Артеменко виголосив доповідь «Велика Вітчизняна війна і участь у ній харків'ян» [24, с. 31]. З повідомленням виступив полковник у відставці П. М. Мішин, який брав участь у звільненні Харкова від нацистів [18].

31 жовтня на засіданні клубу виступили колишні в'язні нацистських концтаборів І. Ф. Малицький (кандидат технічних наук, в подальшому – голова Харківської обласної ради борців антинацистського опору та колишніх в'язнів нацистських концтаборів, Почесний громадянин міста Харкова), О. М. Йосилевич (лікар-фтизіатр) та А. Д. Лук'янович (військовий інженер). Вони поділилися спогадами про Героя Радянського Союзу, генерал-лейтенанта Д. М. Карбишева, який загинув у нацистському концтаборі Маутхаузен [24, с. 31]. Краєзнавці А. І. Пілін, О. Д. Радкова, П. Т. Мороз та інші розповіли про харківські сторінки біографії генерала [18]. Обговорювалися також питання увічнення пам'яті про нього в Харкові [6; 7].

Засідання клубу 29 травня 1987 р. присвячувалося учасникам антифашистського підпілля в Харкові. Була виголошена доповідь «Героїчний подвиг радянських лікарів у роки Великої Вітчизняної війни в період окупації міста німецько-фашистськими загарбниками (група О. І. Мещанінова)» [24, с. 34]. Її співавторами стали доньки професора О. І. Мещанінова, який під час

окупації керував у Харкові підпільним госпіталем: лікарка-травматолог М. О. Мещанінова та кандидатка біологічних наук Є. О. Мещанінова. Ввиступила лікарка-хірург Н. І. Обухова, яка працювала в підпільному госпіталі під час нацистської окупації [10]. Співробітниця Харківського палацу піонерів Я. Й. Якушенко передала на зберігання до краєзнавчого відділу ХДНБ імені В. Г. Короленка записи спогадів про дії харківського підпілля в роки війни [18].

18 листопада 1988 р. краєзнавці знову звернулися до теми пошуків відомостей про дівчину, яка за часів окупації Харкова убила німецького генерала [25, с. 8]. Ідеться про напівлегендарну розповідь про те, що в окупованому Харкові під час якогось масового дійства на Миколаївському майдані (тепер – майдан Конституції) невідома дівчина підійшла упритул до нацистського генерала і вбила його, після чого була страчена. М. О. Корж повідомив, що на його статтю в місцевій газеті із закликом збору свідчень про цю подію [9] відгукнулися свідки, які підтверджували її справжність, але їхні покази різнилися в описі обставин події. Присутній на засіданні співробітник одного з харківських вишів – О. А. Самусенко – розповів про те, що підлітком особисто бачив, як дівчина вистрілила в генерала. Також краєзнавцям вдалося з'ясувати, що прізвище дівчини імовірно було Єпіфанова, але ця інформація потребує додаткової перевірки й уточнення [18].

Водночас констатуємо, що у 1988 р. розширився спектр пов'язаних з війною питань, які піднімалися на засіданнях клубу. Так, 31 серпня краєзнавці обговорювали нову книгу у жанрі шпигунського детектива «Бита карта абвера» (автор К. М. Русінов), яка вийшла друком у харківському видавництві «Прапор» [25, с. 8]. Прототипи героїв книги жили і працювали у Харкові. Було висловлено побажання доповнити книгу фактичним матеріалом про місто часів війни (наприклад, вказівками на реальні адреси підпільних явок тощо) [19].

30 листопада 1988 р. П. Ф. Мороз і В. П. Рудько підняли питання про знищення пам'ятника бійцям 93-ї дивізії по вул. С. Ковпака у Харкові [25, с. 8–9]. Питання про створення та функціонування знаків пам'яті про Другу світову війну в міському просторі Харкова продовжено і в наступному році. Так, 20 червня 1989 р. В. О. Ярошик виступила з повідомленням про конкурс на створення меморіальної дошки на честь бібліотечних працівників воєнного періоду [25, с. 11]. 21 грудня 1990 р. члени клубу зустрілися з журналістом З. В. Сагаловим, який презентував нову книгу «Прелюдія до Нюрнберга» (Харків, 1990) і виступив з доповіддю «Судовий процес над фашистськими загарбниками у Харкові» [25, с. 13]. Зустріч присвячувалася історії Харківського трибуналу – першого на території країн Антигітлерівської коаліції показового суду над воєнними злочинцями (гітлерівцями і колаборантами), який відбувся 15–18 грудня 1943 р.

З 1991 р. тема Другої світової війни піднімалася у роботі клубу «Краєзнавець» рідше. Вперше за час Незалежності України вона була піднята на засіданні 31 серпня 1993 р., приуроченому до 50-ї річниці звільнення Харкова від нацистів. Тоді учасники заслухали доповідь Г. Я. Шкілька «Велика Вітчизняна війна 1941–1945 рр. Оборона Харкова» – безпосереднього учасника цих оборонних боїв. З доповіддю «Пошуки місць поховань загиблих воїнів на Харківщині. Висновки пошукової роботи» виступив керівник пошукової групи «Обеліск» В. С. Старченко, а в обговоренні узяв участь відомий краєзнавець і колишній підпільник М. О. Корж [25, с. 23].

31 липня 1998 р. на засіданні клубу виступила Г. Г. Яковенко – викладачка кафедри історичних дисциплін Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди, яка певний час була завідувачкою історико-краєзнавчого музею у смт Бабаї Харківського району Харківської області, ставши у подальшому кандидаткою історичних наук. Вона

презентувала результати дослідження на тему «Партизанський та підпільний рух в роки Великої Вітчизняної війни у Харківському районі» [26, с. 18].

15 грудня 1999 р. відбувся виступ співробітника Харківського історичного музею Р. К. Рибальченка, який представив членам та гостям клубу доповідь «Місцеве самоврядування в Харкові у 1941–1943 рр. Окупація Харкова». Учасником обговорення став голова клубу «Краєзнавець», кандидат технічних наук, Заслужений працівник культури України І. Ю. Саратов, дитинство якого прийшлося на час нацистської окупації Харкова [26, с. 23].

28 квітня 2000 р. з доповіддю на тему «Бібліотечні фонди Харкова в роки Другої світової війни» виступив І. Я. Лосієвський – доктор філологічних наук, завідувач відділу рідкісної книги ХДНБ імені В. Г. Короленка. В обговоренні взяла участь Т. Г. Шерстюк – бібліографиня, одна із засновниць клубу «Краєзнавець», Почесний краєзнавець України [26, с. 25]. 31 серпня 2001 р. з доповіддю «Депортація харків'ян до Німеччини в роки окупації Харкова в 1941–1943 рр.» виступив аспірант історичного факультету Харківського університету А. В. Меляков. Учасниками обговорення стали краєзнавці Л. П. Осинцева і В. А. Божко [26, с. 32]. 29 серпня 2003 р. в роботі клубу з доповіддю ««Вогненна дуга»: до 60-річчя визволення Харківщини від німецько-фашистських загарбників» взяли участь харківські екскурсоводи П. Ф. Бочков і О. О. Сошина [27, с. 14].

23 квітня 2010 р. перед членами клубу виступила доцентка ХНПУ імені Г. С. Сковороди (в подальшому – кандидатка історичних наук) О. В. Дьякова, яка представила результати дослідження «Харківське підпілля у роки Другої світової війни: нові сторінки історії». Тоді ж відбулася презентація книги О. В. Дьякової «Харківщина в роки Великої Вітчизняної війни», до представлення якої долучилася й Н. І. Полянська – завідувачка відділу

«Україніка» імені Т. Г. Шевченка ХДНБ імені В. Г. Короленка, Заслужений працівник культури України, Почесний краєзнавець України [28, с. 6].

21 серпня 2013 р. директорка Музею історії Харківського національного медичного університету Ж. М. Перцева виступила з доповіддю «Медичні працівники Харкова в роки окупації». Співробітниця Державного архіву Харківської області Л. Р. Алксніс, яка дитиною пережила нацистську окупацію, прочитала поезії, присвячені Харкову часів Другої світової війни [28, с. 21]. 26 червня 2017 р. вчителька історії з смт Нова Водолага Харківської області Т. В. Кобзева і кандидатка історичних наук, доцентка ХНПУ імені Г. С. Сковороди О. В. Дьякова презентували книгу «Вогненні роки: Нововодолажчина у Другій світовій війні», яка вміщує понад 100 фотографій, більшість із яких було вперше опубліковано вперше [20].

Висновки. Встановлено, що загальна кількість доповідей і повідомлень, представлених на засіданнях клубу «Краєзнавець» і присвячених постатям та подіям Другої світової війни, була не значною. Їх питома вага у загальній структурі виступів у різні періоди складала від 3% до 22%, а часто теми, пов'язані з війною, взагалі не піднімалися ні на одному з засідань клубу протягом календарного року. Разом з тим, вочевидь, було б неправильно говорити про маргінальний характер цієї тематики, особливо зважаючи на цінність представлених на засіданнях матеріалів, серед яких було чимало суспільно значущої та раніше невідомої або маловідомої інформації.

Серед доповідей і повідомлень членів клубу найбільш поширеними були ті, що стосувалися бойових дій (9 доповідей). Насамперед ішлося про операції з оборони та визволення Харкова, проте приділялася увага і подіям на інших територіях, але в яких брали участь харків'яни – учасники і гості клубу. Другою за популярністю стала тема участі харків'ян у Русі Опору, а також диверсійні дії в тилу ворога (8). Виголошувалися як доповіді узагальнюючого характеру,

так і присвячені діяльності окремих підпільних груп, а також конкретних осіб (наприклад, невідомої дівчини, яка у 1941 р. застрелила нацистського генерала в центрі Харкова). Окремо виділяємо доповіді біографічного характеру (5), присвячені життю й діяльності людей, які на різних етапах життя були пов'язані з Харковом: Героїв Радянського Союзу К. М. Курячого і Д. М. Карбишева, головного конструктора танку Т-34 М. І. Кошкіна, лікаря О. М. Мещанінова, енергетика М. І. Дмитрієва. Помітне місце відводилося доповідям з історії техніки і технологій (3). Насамперед ішлося про роль харків'ян у розвитку військово-промислового комплексу, зокрема танкобудування. До певної міри з цим напрямком були пов'язані й виступи, що стосувалися повоєнного відновлення міста (2), зокрема в галузях промислового і цивільного будівництва, енергопостачання.

У 1990-х – 2000-х рр. репертуар доповідей охоплював уже не лише «героїчні», але й «трагічні» події, серед яких – життя харків'ян в окупації (2), вивезення на примусові роботи до Німеччини (1), пошук і перепоховання останків загиблих воїнів (1). Також у цей час обговорювалася історія кримінального покарання воєнних злочинців під час Харківського процесу 1943 р., який часто називають «предтечею Нюрнберга» (1). Доповідачі також піднімали питання увічнення пам'яті про події та постаті періоду Другої світової війни (3). Причому ішлося не тільки про встановлення нових, але і про увагу краєзнавців до стану вже існуючих пам'ятних знаків.

Варто відзначити, що більшість засідань клубу відбувалася у «класичній» формі доповідей з їх подальшим обговоренням, а також презентації нових книг і знайомства з тематичними книжковими виставками. Водночас періодично мали місце й інші форми комунікації: читання віршів про війну, передача на збереження цінних документів і матеріалів, перегляд документальних фільмів і навіть обговорення белетристики. Важливо, що

поширеним було відвідування засідань клубу дітьми та іншими родичами діячів, яким були присвячені доповіді й повідомлення. Також серед учасників клубу було чимало учасників та свідків Другої світової війни, які ділилися з присутніми своїми спогадами і враженнями. Вочевидь, це робило засідання більш «олюдненими», а тому цікавими для відвідувачів.

Ще однією прикметною рисою засідань клубу вважаємо те, що його доповідачами ставали не лише представники гуманітарного знання (історики, письменники, журналісти), але і фахівці інших галузей: лікарі, інженерно-технічні працівники та ін. Останні мали змогу презентувати явища та процеси, пов'язані з війною, з точки зору свого професійного досвіду. Таким способом яскраво втілювалася інтегральна, міждисциплінарна сутність краєзнавчих студій. Загалом, зустрічі в межах клубу «Краєзнавець», присвячені постатям і подіям Другої світової війни, були різноманітними як за формою, так і за змістом. Вважаємо перспективним подальше вивчення історії функціонування цього краєзнавчого осередку та його ролі у громадському житті Харкова й України в останній чверті ХХ – на початку ХХІ ст.

Список використаних джерел та літератури

1. Алексєєнко А. О. Взаємодія державної та громадської форм краєзнавства: на прикладі діяльності клубу «Краєзнавець» при бібліотеці імені В. Г. Короленка. *Збірник наукових праць ХНПУ імені Г. С. Сковороди. Серія «Історія та географія»*. 2006. Вип. 23. С. 175–185.
2. Артеменко І. Т. Ми свято вірили у нашу Перемогу. *Ленінська зміна*. 1986. 20 грудня.
3. Відділ «Україніка» Харківської державної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка. *Материк краєзнавства: збірник, присвячений лауреатам Премії ім. Дмитра Яворницького Національної спілки краєзнавців України / упоряд.: Р. Маньковська, В. Устименко, Є. Букет, О. Романцов; за заг. ред. О. П. Реєнта*. Київ, 2013. С. 99–100.
4. Дмитрієва О. М. Клуб «Краєзнавець». *Бібліотечна енциклопедія Харківщини*. URL: <http://libenc.korolenko.kharkov.com/bibliotechna-enciklopediya/bibliotechne-kraeznavstvo/94.html> (дата звернення: 27.12.2024).

5. Звіт Правління Національної спілки краєзнавців України (доповідь голови НСКУ, члена-кореспондента НАН України Олександра Ресента). *Краєзнавство*. 2017. № 1/2. С. 10–19.
6. Корж М. Карбышевские чтения. *Красное знамя*. 1987. 20 января.
7. Корж М. Ми не маємо права забути. *Ленінська зміна*. 1987. 7 липня.
8. Корж М. Основні напрями роботи клубу «Краєзнавець» (до ХХ-річчя його діяльності). *Краєзнавство*. 1999. № 1/4. С. 111–113.
9. Корж М. Про незабутнє. *Вечірній Харків*. 1987. 15 липня.
10. Корж Н. Кто она, юная героиня? *Красное знамя*. 1987. 28 июня.
11. «Краєзнавець». *Всеукраїнська спілка краєзнавців від А до Я* / авт.-упоряд. О. Бажан, А. А. Ситник; голов. ред. П. Т. Тронько. Київ, 2001. С. 34.
12. Куделко С. М. Деякі питання сучасного історичного краєзнавства. *Краєзнавство*. 2008. № 1/4. С. 219–220.
13. Куделко С. М., Посохов С. І. Історичне краєзнавство в контексті сучасних тенденцій розвитку науки та суспільства. *Краєзнавство*. 1995. № 1/4. С. 13–15.
14. Саратов І. Ю. Архіви клубу «Краєзнавець» – джерело інформації для нового покоління дослідників. *Скарбниці національної культури: тези доп. наук.-практ. конф. з музеєзнавства, присвяч. 40-річчю Пархомів. іст.-худож. музею (жовт. 1995 р.)*. Харків; Пархомівка, 1995. С. 37–38.
15. Полянська Н. І. Діяльність Харківської державної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка з популяризації краєзнавчої інформації. *Наукові записки Рівненського обласного краєзнавчого музею*. 2013. Вип. 11. С. 146–149.
16. Полянська Н. І. Краєзнавча діяльність ХДНБ ім. В. Г. Короленка: здобутки, пошуки нового. *Від ХІХ до ХХІ століття. Трансформація бібліотек у контексті розвитку суспільства: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., Харків, 12–14 жовт. 2011 р.* / [уклад. О. П. Куніч; редкол.: В. Д. Ракитянська та ін.]. Харків, 2011. С. 200–205.
17. Полянська Н. І. Партнерство в краєзнавчій діяльності бібліотек (на прикладі ХДНБ ім. В. Г. Короленка). *Бібліотечне краєзнавство у культурному просторі України: зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф., м. Київ, 20 листоп. 2013 р.* Київ, 2014. С. 158–161.
18. Протоколи засідань клубу «Краєзнавець» за березень 1983 р. – жовтень 1987 р. *ХДНБ імені В. Г. Короленка*. Фонд Відділу «Україніка» імені Т. Г. Шевченка.
19. Протоколи засідань клубу «Краєзнавець» за 1987 р. – 1988 р. *ХДНБ імені В. Г. Короленка*. Фонд Відділу «Україніка» імені Т. Г. Шевченка.
20. Протоколи засідань клубу «Краєзнавець» за 2017 р. *ХДНБ імені В. Г. Короленка*. Фонд Відділу «Україніка» імені Т. Г. Шевченка.

21. Протоколи засідань клубу «Краєзнавець» за 2018 р. *ХДНБ імені В. Г. Короленка*. Фонд Відділу «Україніка» імені Т. Г. Шевченка.
22. Протоколи засідань клубу «Краєзнавець» за 2019 р. *ХДНБ імені В. Г. Короленка*. Фонд Відділу «Україніка» імені Т. Г. Шевченка.
23. Скрижалі історії Харкова. Т. 1 / уклад. О. І. Вовк, А. А. Козіна, В. Г. Коршунов та ін. Харків: Раритети України, 2020. 400 с.
24. Сто краєведческих чтений: (хроника и содерж.). [Вып. 1] / сост. Т. Г. Шерстюк, В. А. Ярошик. Харьков: ХГНБ имени В. Г. Короленко, 1988. 39 с.
25. Сто краєзнавчих читань: (хроніка та зміст). Вип. 2 / уклад. Т. Г. Шерстюк, В. О. Ярошик. Харків: ХДНБ імені В. Г. Короленка, 1997. 63 с.
26. Сто краєзнавчих читань: (хроніка та зміст). Вип. 3 / уклад. В. О. Ярошик, Т. Г. Шерстюк. Харків: ХДНБ імені В. Г. Короленка, 2003. 92 с.
27. Сто краєзнавчих читань: (хроніка та зміст). Вип. 4 / уклад. В. О. Ярошик, О. М. Дмитрієва. Харків: ХДНБ імені В. Г. Короленка, 2011. 128 с.
28. Сто краєзнавчих читань: (хроніка та зміст). Вип. 5 / уклад. О. М. Дмитрієва. Харків: ХДНБ імені В. Г. Короленка, 2018. 104 с.
29. Шерстюк Т. Зустріч поколінь. *Ленінська зміна*. 1985. 22 червня.
30. Ярошик В. Краєзнавство – улюблена справа (до 30-річчя клубу «Краєзнавець»). *Краєзнавство*. 2008. № 1/4. С. 56–59.
31. Ярошик В. О. Краєзнавчий напрямок роботи Харківської державної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка. *Краєзнавство*. 2003. № 1/4. С. 163–164.

References

1. Aleksyeyenko, A. O. (2006). Vzayemodiya derzhavnoyi ta hromads'koyi form krayeznavstva: na prykladi diyal'nosti klubu «Krayeznavets'» pry bibliotetsi imeni V. H. Korolenka [Interaction between state and public forms of local history: on the example of the activities of the club «Local Historian» at the V. H. Korolenko Library]. *Zbirnyk naukovykh prats' KhNPU imeni H. S. Skovorody. Seriya «Istoriya ta heohrafiya» – Collection of scientific works of H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University. Series «History and Geography», 23, 175–185 [In Ukrainian].*
2. Artemenko, I. T. (1986). My svyato viryly u nashu Peremohu [We firmly believed in our Victory]. *Lenins'ka zmina – Lenin's shift, 20 hrudnya [In Ukrainian].*
3. Man'kovs'ka, R., Ustymenko, V., Buket, Ye., & Romantsov, O. (2013). Viddil «Ukrayinika» Kharkivs'koyi derzhavnoyi naukovoyi biblioteky im. V. H. Korolenka [The «Ukrainika» Department of the V. H. Korolenko Kharkiv State Scientific Library]. *Materyk krayeznavstva: zbirnyk, prysvyachenyy laureatam Premiyi im. Dmytra Yavornyts'koho Natsional'noyi spilky krayeznavtsiv Ukrayiny – Mainland of Local History: a collection dedicated to the laureates of the Dmytro*

Yavornytskyi Prize of the National Union of Local Historians of Ukraine (pp. 99–100). Kyiv [In Ukrainian].

4. Dmytriyeva, O. M. (2018). Klub «Krayeznavets'» [Club «Local Historian»]. *Bibliotchna entsyklopediya Kharkivshchyny – Library Encyclopedia of the Kharkiv Region*. *libenc.korolenko.kharkov.com*. Retrieved from <http://libenc.korolenko.kharkov.com/bibliotchna-enciklopediya/bibliotchne-kraeznavstvo/94.html> [In Ukrainian].

5. Reient, O. P. (2017). Zvit Pravlinnya Natsional'noyi spilky krayeznavtsiv Ukrayiny (dopovid' holovy NSKU, chlena-korespondenta NAN Ukrayiny Oleksandra Reyenta) [Report of the Board of the National Union of Local Historians of Ukraine (report by the Chairman of the National Union of Local Historians of Ukraine, Corresponding Member of the NAS of Ukraine Oleksandr Reient)]. *Krayeznavstvo – Local History*, 1/2, 10–19 [In Ukrainian].

6. Korzh, M. (1987). Karbyishevskie chteniya [The Karbyshev's Readings]. *Krasnoe znamya – The Red Flag*, 20 yanvarya [In Russian].

7. Korzh, M. (1987). My ne mayemo prava zabuty [We have no right to forget]. *Lenins'ka zmina – Lenin's shift*, 7 lypnya [In Ukrainian].

8. Korzh, M. (1999). Osnovni napryamy roboty klubu «Krayeznavets'» (do XX-richchya yoho diyal'nosti) [Main areas of activity of the club «Local Historian» (to the twentieth anniversary of its activity)]. *Krayeznavstvo – Local History*, 1/4, 111–113 [In Ukrainian].

9. Korzh, M. (1987). Pro nezabutnye [About the unforgettable]. *Vechirniy Kharkiv – Evening Kharkiv*, 15 lypnya [In Ukrainian].

10. Korzh, N. (1987). Kto ona, yunaya geroinya? [Who is she, the young heroine?] *Krasnoe znamya – The Red Flag*, 28 iyunya [In Russian].

11. Bazhan, O., & Sytnyk, A. (2001). «Krayeznavets'» [«Local Historian»]. *Vseukrayins'ka spilka krayeznavtsiv vid A do Ya [All-Ukrainian Union of Local Historians from A to Z]* (p. 34). Kyiv [In Ukrainian].

12. Kudelko, S. M. (2008). Deyaki pytannya suchasnoho istorychnoho krayeznavstva [Some questions of the contemporary local history]. *Krayeznavstvo – Local History*, 1/4, 219–220 [In Ukrainian].

13. Kudelko, S. M., & Posokhov, S. I. (1995). Istorychne krayeznavstvo v konteksti suchasnykh tendentsiy rozvytku nauky ta suspil'stva [Local history in the context of modern trends of development of science and society]. *Krayeznavstvo – Local History*, 1/4, 13–15 [In Ukrainian].

14. Saratov, I. Yu. (1995). Arkhivy klubu «Krayeznavets'» – dzherelo informatsiyi dlya novoho pokolinnya doslidnykiv [Archives of the club «Local Historian» – a source of information for a new generation of researchers]. Abstracts of Papers: *Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiya z muzeyeznavstva «Skarbnytsi natsional'noyi kul'tury», prysvyachena 40-richchyu Parkhomivs'koho*

istoryko-khudozhn'oho muzeyu – International Scientific and Practical Conference on Museology «Treasures of National Culture», dedicated to the 40th anniversary of the Parkhomivka Historical and Art Museum (pp. 37–38). Kharkiv; Parkhomivka [In Ukrainian].

15. Polyans'ka, N. I. (2013). Diyal'nist' Kharkivs'koyi derzhavnoyi naukovoï biblioteky im. V. H. Korolenka z populyaryzatsiyi krayeznavchoyi informatsiyi [Activity of V. H. Korolenko Kharkiv State Scientific Library on the popularization of local history information]. *Naukovi zapysky Rivnens'koho oblasnoho krayeznavchoho muzeyu – Scientific notes of the Rivne Regional Museum of Local History*, 11, 146–149 [In Ukrainian].

16. Polyans'ka, N. I. (2011). Krayeznavcha diyal'nist' KhDNB im. V. H. Korolenka: zdobutky, poshuky novoho [Local history activities of V. H. Korolenko Kharkiv State Scientific Library: achievements, searches for the new]. Proceedings of the Conference: *Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiya «Vid XIX do XXI stolittya. Transformatsiya bibliotek u konteksti rozvytku suspil'stva» – International Scientific and Practical Conference “From the 19th to the 21st Century. Transformation of Libraries in the Context of Social Development»* (pp. 200–205). Kharkiv [In Ukrainian].

17. Polyans'ka, N. I. (2013). Partnerstvo v krayeznavchiy diyal'nosti bibliotek (na prykladi KhDNB im. V. H. Korolenka) [Partnership in local history activities of libraries (on the example of V. H. Korolenko Kharkiv State Scientific Library)]. Proceedings of the Conference: *Vseukrayins'ka naukovo-praktychna konferentsiya «Bibliotechne krayeznavstvo u kul'turnomu prostori Ukrayiny» – All-Ukrainian Scientific and Practical Conference «Library local history in the cultural space of Ukraine»* (pp. 158–161). Kyiv [In Ukrainian].

18. V. H. Korolenko Kharkiv State Scientific Library. (1983–1987). Fond Viddilu «Ukrayinika» imeni T. H. Shevchenka [Fund of the T. H. Shevchenko «Ukrainika» Department]. Protokoly zasidan' klubu «Krayeznavets'» za berezen' 1983 r. – zhovten' 1987 r. [Club «Local Historian» meeting minutes, March 1983 – October 1987] [In Ukrainian and Russian].

19. V. H. Korolenko Kharkiv State Scientific Library. (1987–1988). Fond Viddilu «Ukrayinika» imeni T. H. Shevchenka [Fund of the T. H. Shevchenko «Ukrainika» Department]. Protokoly zasidan' klubu «Krayeznavets'» za 1987 r. – 1988 r. [Club «Local Historian» meeting minutes, 1987–1988] [In Ukrainian and Russian].

20. V. H. Korolenko Kharkiv State Scientific Library. (2017). Fond Viddilu «Ukrayinika» imeni T. H. Shevchenka [Fund of the T. H. Shevchenko «Ukrainika» Department]. Protokoly zasidan' klubu «Krayeznavets'» za 2017 r. [Club «Local Historian» meeting minutes, 2017] [In Ukrainian and Russian].

21. V. H. Korolenko Kharkiv State Scientific Library. (2018). Fond Viddilu «Ukrayinika» imeni T. H. Shevchenka [Fund of the T. H. Shevchenko «Ukrainika» Department]. Protokoly zasidan' klubu «Krayeznavets'» za 2018 r. [Club «Local Historian» meeting minutes, 2018] [In Ukrainian and Russian].
22. V. H. Korolenko Kharkiv State Scientific Library. (2019). Fond Viddilu «Ukrayinika» imeni T. H. Shevchenka [Fund of the T. H. Shevchenko «Ukrainika» Department]. Protokoly zasidan' klubu «Krayeznavets'» za 2019 r. [Club «Local Historian» meeting minutes, 2019] [In Ukrainian and Russian].
23. Vovk, O. I., Kozina, A. A., Korshunov, V. H., Olefir, M. O., Pychugin, M. F., Protsenko, M. V., Rosoha, V. O., Soldatenko, V. I., & Yankul, O. M. (2020). *Skryzhali istoriyi Kharkova [Tablets of Kharkiv history]* (Vol. 1). Kharkiv: Rarytety Ukrainy [In Ukrainian].
24. Sherstyuk, T. H., & Yaroshyk, V. A. (1988). *Sto kraevedcheskih chteniy (hronika i sodержanie) [One hundred local history readings (chronicle and content)]* (Vol. 1). Kharkiv: V. H. Korolenko Kharkiv State Scientific Library [In Russian].
25. Sherstyuk, T. H., & Yaroshyk, V. O. (1997). *Sto krayeznavchykh chytan' (khronika ta zmist) [One hundred local history readings (chronicle and content)]* (Vol. 2). Kharkiv: V. H. Korolenko Kharkiv State Scientific Library [In Ukrainian].
26. Yaroshyk, V. O., & Sherstyuk, T. H. (2003). *Sto krayeznavchykh chytan' (khronika ta zmist) [One hundred local history readings (chronicle and content)]* (Vol. 3). Kharkiv: V. H. Korolenko Kharkiv State Scientific Library [In Ukrainian].
27. Yaroshyk, V. O., & Dmytriyeva, O. M. (2011). *Sto krayeznavchykh chytan' (khronika ta zmist) [One hundred local history readings (chronicle and content)]* (Vol. 4). Kharkiv: V. H. Korolenko Kharkiv State Scientific Library [In Ukrainian].
28. Dmytriyeva, O. M. (2018). *Sto krayeznavchykh chytan' (khronika ta zmist) [One hundred local history readings (chronicle and content)]* (Vol. 5). Kharkiv: V. H. Korolenko Kharkiv State Scientific Library [In Ukrainian].
29. Sherstyuk, T. (1985). Zustrich pokolin' [Meeting of generations]. *Lenins'ka zmina – Lenin's shift, 22 chervnya* [In Ukrainian].
30. Yaroshyk, V. O. (2008). Krayeznavstvo – ulyublena sprava (do 30-richchya klubu «Krayeznavets'») [Local history is a favorite pastime (to the 30th anniversary of the club «Local Historian»)]. *Krayeznavstvo – Local History*, 1/4, 56–59 [In Ukrainian].
31. Yaroshyk, V. O. (2003). Krayeznavchyyu napryamok roboty Kharkivs'koyi derzhavnoyi naukovoï biblioteky im. V. H. Korolenka [Local history direction of work of V. H. Korolenko Kharkiv State Scientific Library]. *Krayeznavstvo – Local History*, 1/4, 163–164 [In Ukrainian].

Надійшла до редакції: 10.01.2025 р.